

चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस,
भरतपुरको नेपाली विभागको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) द्वितीय वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

शम्भुप्रसाद अर्याल

क्याम्पस क्रमाङ्क : १७/०६३ - ६५

त्रि.वि.दर्ता नं. ४९७९३-९९

नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६७

चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस,
भरतपुरको नेपाली विभागको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) द्वितीय वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधनिर्देशक
विष्णुप्रसाद सापकोटा
उपप्राध्यापक

शोधार्थी
शम्भुप्रसाद अर्याल

क्याम्पस क्रमाङ्क : १७/०६३ - ६५
त्रि.वि.दर्ता नं. ४९७९३-९९

नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग
भरतपुर, चितवन

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनका छात्र शम्भुप्रसाद अर्यालले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरेको चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

नाम	हस्ताक्षर
नारायणप्रसाद खनाल	
प्राध्यापक एवम् विभागीय प्रमुख	_____
विष्णुप्रसाद सापकोटा	
उपप्राध्यापक एवम् शोधनिर्देशक	_____
.....	
बाह्यविशेषज्ञ	_____

मिति : २०६८ / /

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

प्रस्तुत चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी श्री शम्भुप्रसाद अर्यालले मेरो निर्देशनमा तयार गरेका हुन् । शोधपत्र तयारीको क्रममा सामग्री सङ्कलनदेखि शोधपत्र लेखन कार्यसम्म शोधार्थीको अथक मेहनत र परिश्रम परेको छ । मेहनतपूर्वक तयार गरिएको प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस साथ अनुरोध गर्दछु ।

मिति : २०६८/३/३१

)))))))))
(विष्णुप्रसाद सापकोटा)
उपप्राध्यापक
नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

कृतज्ञताज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षमा तयार गर्नुपर्ने शोध लेखनले एकातिर विद्यार्थीहरूमा शोधलेखन कला क्षमतामा वृद्धि गर्दछ भने अर्कोतिर साहित्यमा नवीन तथ्य र प्रयोगको उद्घाटन गरेको पाइन्छ । यस वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि दसौँ पत्रको प्रयोजनार्थ मैले यो शोधपत्र तयार पारेको छु । यस सन्दर्भमा मैले चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतनालाई अध्ययनको विषय छनौट गरेको छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्न मलाई प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग गर्ने गुरुहरू धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ । प्रस्तुत शोधपत्रको नामकरण गर्नु हुने आदरणीय गुरु लक्ष्मण गौतमप्रति सर्वप्रथम आभार व्यक्त गर्दछु । साथै मलाई प्रत्यक्ष सम्पर्कमा राखेर यो शोधपत्र तयार गर्न उत्प्रेरणा एवम् सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु द्वय विष्णुप्रसाद सापकोटा र नारायणप्रसाद खनालप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । साथै यस शोधपत्र तयार गर्न प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष सहयोग गर्नु हुने निबन्धकारहरू रविकिरण निर्जीव, रामबाबु घिमिरे, तिलकराज शर्माका साथै गुरुहरू कपिल अज्ञात, भवनाथ सडौला, दीनानाथ पण्डित, धनराज गिरी, दामोदर रिजालप्रति पनि हार्दिक साधुवाद प्रकट गर्दछु । यस शोधपत्रलाई यथाशक्य शुद्धसँग टङ्कण गरी सहयोग गरिदिनुहुने श्री राजेन्द्र ढकाललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै मलाई प्रस्तुत शोधपत्र लेखन कार्यमा समय र वातावरण मिलाइदिने पुजनीय पिता चिरञ्जीवी अर्याल ममतामयी माता रुक्मादेवी अर्याल जीवन संगिनी लक्ष्मी अर्याल छोरीहरू श्वेता अर्याल, श्वेच्छा अर्याल र छोरा स्वच्छन्द अर्याललाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा चितवनको निबन्ध साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्य चेतना शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग, भरतपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०६८/३/३१

.....

(शम्भुप्रसाद अर्याल)

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

यस शोधपत्रमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूको सङ्क्षेपीकृत रूप यसप्रकार रहेको छ :-

अनु.	अनुवाद
अ.प्र.	अप्रकाशित
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नं.	नम्बर
नि.	निर्देशक
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पृ.	पृष्ठ
प्रा.	प्राध्यापक
र.न.पा.	रत्ननगर नगरपालिका
वि.सं.	विक्रम संवत्
सम्पा.	सम्पादक
संस्क.	संस्करण
स्व.	स्वर्गीय

विषयसूची

- (क) शोधनिर्देशकको मन्तव्य
- (ख) शोधपत्रको स्वीकृतिपत्र
- (ग) कृतज्ञताज्ञापन
- (घ) सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

परिच्छेद : एक

शोधपरिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	समस्याकथन	१
१.३	शोधकार्यको औचित्य र उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५	शोधकार्यको सीमाङ्कन	४
१.६	शोधविधि र सामग्री सङ्कलन पद्धति	५
१.६.१	सामग्री सङ्कलन पद्धति	५
	१.६.१.१ पुस्तकालयीय अध्ययन पद्धति	५
	१.६.१.२ अन्तर्वार्ता/भेटघाट	५
१.६.२	सैद्धान्तिक ढाँचा	५
१.७	शोधपत्रको रूपरेखा	६

परिच्छेद : दुई

हास्यव्यङ्ग्यको सैद्धान्तिक परिचय

२.१	विषयप्रवेश	७
२.२	हास्यव्यङ्ग्यको सङ्क्षिप्त परिभाषा	७
२.२.१	विषयप्रवेश	७
२.३	पूर्वीय साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्यसम्बन्धी मत	८
२.४	पाश्चात्य साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्यसम्बन्धी मत	११

२.५	पूर्वीय साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्यको वर्गीकरण	१३
२.६	पाश्चात्य साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्यको वर्गीकरण	१५
२.७	हास्य र व्यङ्ग्य बीचको सम्बन्ध	१७
२.७.१	हास्य र व्यङ्ग्य बीचको साम्यता	१७
२.७.२	हास्य र व्यङ्ग्य बीचको वैषम्य	१८
२.७.३	निष्कर्ष	२०
२.८	हास्यव्यङ्ग्यको स्थान, उपयोगिता र महत्व	२२
२.८.१	हास्यव्यङ्ग्य साहित्यको स्थान	२२
२.८.२	हास्यव्यङ्ग्य उपयोगिता एवम् महत्व	२२

परिच्छेद : तीन

नेपाली साहित्यमा हास्यव्यङ्ग्यको इतिहास

३.१	विषयप्रवेश	२५
३.२	नेपाली निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको विकास	२६
३.३	नेपाली हास्यव्यङ्ग्य निबन्धको चरणगत प्रवृत्ति	३२
३.३.१	प्रारम्भिक वा प्रथम चरणका प्रवृत्ति	३२
३.३.२	प्राप्ति र सीमा	३२
३.३.३	सीमा	३२
३.४	माध्यमिक वा द्वितीय चरणका प्रवृत्तिहरू	३३
३.४.१	प्राप्ति र सीमा	३३
३.४.२	सीमा	३३
३.५	आधुनिक वा तृतीय चरणका हास्यव्यङ्ग्य प्रवृत्तिहरू	३४
३.५.१	प्राप्ति र सीमा	३४
३.५.२	सीमा	३५

परिच्छेद : चार

चितवन जिल्लाका प्रतिनिधि हास्यव्यङ्ग्य निबन्धकारहरूको निबन्धात्मक कृतिहरूको विश्लेषण

४.१	विषयप्रवेश	३६
४.२	चितवनका हास्यव्यङ्ग्य निबन्धकार	३७
४.२.१	निबन्धकार रविकिरण निर्जीव र उनको प्रकाशित हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	३९
४.२.१.१	परिचय	३९
४.२.१.२	सोभा निर्जीवका बाङ्गा निबन्धहरू निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	४०
४.२.१.३	निर्जीवका निबन्धहरूमा शीर्षक विधान	४१
४.२.१.४	व्यङ्ग्यका विषयवस्तु	४४
४.२.१.५	आयामका आधारमा निर्जीवका निबन्धहरू	४७
४.२.१.६	निजात्मकता परात्मकता	४८
४.२.१.७	उद्देश्य वा प्रयोजन	४९
४.२.१.८	कथनपद्धति	५०
४.२.१.९	भाषाशैली	५१
४.२.२	सोभा निर्जीवका थप बाङ्गा निबन्धहरू निबन्धसङ्ग्रहको प्रतिनिधि हास्यव्यङ्ग्य निबन्धहरूको अध्ययन	५३
४.२.२.१	निर्जीवका निबन्धहरूमा शीर्षक विधान	५५
४.२.२.२	व्यङ्ग्यका विषयवस्तु	५८
४.२.२.३	भाषाशैली	६२
४.२.२.४	आयामका आधारमा निर्जीवका निबन्धहरू	६६
४.२.२.५	उद्देश्य वा प्रयोजन	६९
४.२.२.६	कथनपद्धति	७१
४.२.२.७	सारांश	७२
४.३	निबन्धकार रामबाबु घिमिरे र उनका प्रकाशित हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहहरूको अध्ययन	
४.३.१	परिचय	७३
४.३.२	रामबाबु घिमिरेका निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	७५

४.३.३ म हरेश खान थालेको छु निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	७५
४.३.३.१ घिमिरेका निबन्धहरूका विषयवस्तु	७६
४.३.३.२ घिमिरेका निबन्धहरूमा शीर्षक विधान	८०
४.३.३.३ आयामका आधारमा घिमिरेका निबन्धहरू	८२
४.३.३.४ उद्देश्य वा प्रयोजन	८३
४.३.३.५ कथनपद्धति	८५
४.३.३.६ भाषाशैली	८६
४.३.३.७ सारांश	८७
४.३.४ लेखन नपने कुराहरू निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	८७
४.३.४.१ घिमिरेका निबन्धमा शीर्षक विधान	८८
४.३.४.२ विषयवस्तुको आधार	९१
४.३.४.३ संरचनाका आधारमा घिमिरेका निबन्धहरू	९२
४.३.४.४ उद्देश्य वा प्रयोजन	९४
४.३.४.५ कथनपद्धति	९५
४.३.४.६ भाषाशैली	९७
४.३.४.७ सारांश	९८
४.४ अनर्गल प्रलाप निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	९९
४.४.१ घिमिरेका निबन्धका विषयवस्तु	१००
४.४.२ घिमिरेका निबन्धमा शीर्षक विधान	१०४
४.४.३ संरचना	१०७
४.४.४ उद्देश्य वा प्रयोजन	१०९
४.४.५ कथनपद्धति	११०
४.४.६ भाषाशैली	११०
४.४.७ सारांश	११४
४.५ निबन्धकार तिलकाराज शर्मा पौडेल र उनका प्रकाशित हास्यव्यङ्ग्य निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	११४
४.५.१ परिचय	११४
४.५.२ पार्टी खोल्ने धुनमा निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	११५
४.५.२.१ विषय वस्तुका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	११६
४.५.२.२ पौडेलका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको प्रयोग	११८
४.५.२.३ संरचनाका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	१२२

४.५.२.४ भाषाशैलीका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	१२३
४.५.२.५ सारांश	१२५
४.६ दौरा, सुरुवाल र टोपी आतङ्क निबन्धसङ्ग्रहको अध्ययन	१२५
४.६.१ विषयवस्तुका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	१२६
४.६.२ पौडेलका निबन्धमा हास्यव्यङ्ग्यको प्रयोग	१२९
४.६.३ संरचनाका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	१३१
४.६.४ भाषाशैलीका आधारमा पौडेलका निबन्धहरू	१३३
४.६.५ सारांश	१३५
४.७ निष्कर्ष	१३६

परिच्छेद : पाँच

उपसंहार

५.१ विषयप्रवेश	१३८
५.१.१ परिच्छेद एकको निष्कर्ष	१३८
५.१.२ परिच्छेद दुईको निष्कर्ष	१३८
५.१.३ परिच्छेद तीनको निष्कर्ष	१३८
५.१.४ परिच्छेद चारको निष्कर्ष	१३८
५.२ समग्र निष्कर्ष एवम् उपसंहार	१३९

प्रमुख सन्दर्भग्रन्थसूची

(क) पुस्तकसूची	१४२
(ख) सन्दर्भपत्रिकासूची	१४३
(ग) सन्दर्भव्यक्तिसूची	१४४